

др Алајдин С. Алишани
редовни професор Правног факултета у Приштини

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ УСЛЕД ТЕРОРИСТИЧКИХ АКАТА, ЈАВНИХ ДЕМОНСТРАЦИЈА ИЛИ МАНИФЕСТАЦИЈА

Одговорност услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација је регулисана први пут у нашем праву одредбама члана 180. Закона о облигационим односима (ЗОО), који је ступио на снагу 1.10.1978. године. Првобитна одредба члана 180. ЗОО је два пута допуњавана и мењана што указује на повећани значај ове врсте одговорности.

Овај рад, следом тога, настоји да осветли законодавна решења о одговорности за штету услед наведених радњи и укаже на нека различита схватања о тим проблемима у правној доктрији.

Кључне речи: *Терористички акт. - Јавна демонстрација. - Манифестација. - Штета. - Одговорност. - Накнада штете.*

I. УВОД

Одсек 6, одељак 2. Општег дела Закона о облигационим односима (ЗОО) регулише посебне случајеве одговорности за штету. Овај одсек предвиђа одговорност за штету: услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација (чл. 180. ЗОО); организатора приредби (чл. 181. ЗОО); због ускраћивања неопходне помоћи (чл. 182. ЗОО); у вези са закључењем уговора (чл. 183. ЗОО) и у вези са вршењем послова од општег интереса (чл. 184. ЗОО).

Наведени посебни случајеви одговорности за штету су по неким обележјима различити, а по другим слични.

Разлике између њих произилазе из околности што је сваки поједини случај наведене одговорности за штету различито регулисан, а различити су услови и основ одговорности који се на њих примењују. Посебни случајеви одговорности за штету односе се на различит круг лица чије се радње проузроковања штете (и сукоб са јавним поретком) разликују.

Слична обележја наведених одговорности за штету уочавају се у чињеници да су сви ти случајеви обухваћени Одсеком 6 и означени као посебни случајеви одговорности. За те врсте одговорности потребно је да се остваре и одређени специфични услови који олакшавају положај оштећеног.

Овај рад покушава расветлити правила одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација, која су у приличној мери актуелна у нашем и упоредном праву. У овим случајевима штета се испољава у оштећењу или уништењу имовине или угрожавању интегритета људи. Она је махом проузрокована опасним делима и на посебан начин - деловањем група људи које желе своје циљеве остварити на недозвољен начин. Сваки поредак регулише правила понашања и приликом остварења одређених захтева. Али правни поредак би требало да одговара и потребама времена.

Правила о одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација би требало да олакшају положај оштећеног. Ако је оштећени претрпео штету у виду телесне повреде или је том приликом усмрћен или је оштећена односно уништена његова имовина оштећени има право на накнаду имовинске и неимовинске штете. Законодавац је предвидео сигурнијег субјекта за накнаду ове штете и тако проширио грађанску одговорност, али због тога није искључена могућност да и други субјекти буду одговорни за ову врсту штете ако су за то испуњени услови.

Овај вид штете је у нас и у свету све чешћи због сложених политичких прилика и превирања која се испољавају и у порасту терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација. Због тога је оправдано наведени вид штете регулисан у ЗОО. Ове штете су настајале и пре доношења ЗОО, али су ти случајеви решавани ослањањем на правила о одговорности за другог, или применом одговарајућих правила из других закона.

Штета може настати терористичким актом, једном од најтежих радњи приликом проузроковања штете која је истовремено и радња којом се подрива уређење једне земље. Због тога је она у оштријем сукобу са правним поретком земље. Штета која настаје терористичким актом је и последица кривичног дела.

Услед јавних демонстрација, без обзира да ли су одобрене или спонтане, може се, такође, проузроковати штета, с тим што су радње штетника мање опасне него терористички акти.

И јавна манифестација, под одређеним условима, може да изазове штету, без обзира да ли је одобрена или спонтана.

Овај вид одговорности има основ и у одредбама Устава који јамчи људски интегритет и интегритет имовина и представља проширење грађанске одговорности за штету.

II. ПОЈАМ

Одговорност услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација је посебан вид одговорности за штету регулисан одредбама чл. 180. ЗОО. Она се односи на случајеве оштећења или

уништења имовине, или на штете проузроковане телесном повредом или изазивањем смрти. Свака од наведених радњи може бити, под одређеним условима, релевантна за настанак одговорности за штету.

По одредбама првобитног текста ЗОО из 1978. године била је, за наведене радње, предвиђена само одговорност за штету насталу телесном повредом или изазивањем смрти. Изменама и допунама члана 180. ЗОО из 1985. године предвиђена је одговорност услед тих радњи и за оштећење или уништење имовине и тако заштићен интегритет и људи и имовине.

Одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација има свој основ у Уставу СРЈ који гарантује интегритет човека и имовине. Сходно томе, одређени државни органи су дужни да спрече настанак такве штете и очувају безбедност људи и имовине.

III. ТЕРМИНОЛОГИЈА

Изрази који се користе за овај вид штете у нашој доктрини, судској пракси и ЗОО нису уједначени, због чега је потребно анализирати терминологију у овој материји.

Тако се среће израз "одговорност за штету насталу терористичким актима, јавних демонстрацијама и манифестацијама" (1) који обухвата битна одређења ове штете: радње чијим дејствима се штета причињава и одговорност за њу. У новијем издању свог уџбеника "Облигационо право" овај аутор не употребљава израз "насталу" него израз "узроковати". Оба израза су прецизна и може се користити или један или други.

У правној доктрини среће се и израз "одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација" (2). Ова терминологија је добра и тачна. Она обухвата све битне елементе ове посебне одговорности за штету. Ти елементи су: одговорност, штета и радње које наносе, проузрокују штету. Стога би наведену терминологију требало подржати.

ЗОО и наша доктрина користи синтагму "одговорност услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација" (3). Израз није најбољи јер не садржи појам штете као централни институт у овој одговорности. Наиме, он садржи одговорност и радње које могу изазвати штету, али не и израз штета без које одговорност не може настати. Ако би се наведена синтагма додао израз штета тада би она била потпуна и примерена тој материји.

Може се, разуме се, бранити став да синтагма садржи све потребне елементе и без употребе термина штета. Где настаје, одговорност претпоставља се да постоји штета и обрнуто, где постоји штета, под одре-

(1) др Јаков Радишић, *Облигационо право*, Београд, 1979, стр. 218. и *Облигационо право*, Београд, 1990, стр. 265.

(2) др Мартин Ведриш, др Петар Кларић, *Основе имовинског права*, Загреб, 1987, стр. 420, ПВСС, Рев. 2187/86 од 13.1.1987, ППП, бр. 3, Београд, 1988, стр. 66-67.

(3) др Љубиша Милошевић, *Облигационо право*, Београд, 1982, стр. 185. и др Радомир Ђуровић, др Момир Драгашевић, *Облигационо право*, Београд, 1980, стр. 170.

ђеним условима се за њу одговара. Ипак, сматрамо да је ситуација јасна ако се наведеној синтагми дода термин штета.

Доктрина користи и израз "одговорност друштвено-политичких заједница за штету насталу услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација" (4). Он није био непримерен јер је обухватао три елемента а то су: одговорност, штета и радње које могу да проузрокују штету, али и изразе "друштвено-политичка заједница" и "насталу". Израз друштвено-политичка заједница сужава, у ствари, број субјеката који би, евентуално, могли одговорати за штету, а израз насталу доприноси прецизирању. Употреба и ова два изрази, међутим, није била нетачна и имала је уже значење. Члан 180. ЗОО не користи више овај израз.

Израз "одговорност за проузроковану штету са терористичким актима, јавним демонстрацијама или манифестацијама" (5) није нетачан и обухвата више релевантних елемената: одговорност, штету и радње које могу да проузрокују штету. Израз "проузроковану" се чини сувишан, јер ако је штета настала претпоставља се да је неко одређеним радњама штету проузроковао.

У употреби је и прилично гломазни израз "одговорност друштвено-политичке заједнице за штету насталу смрћу, телесном повредом или оштећењем, односно уништењем имовине физичког лица услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација" (6). Поред елемената одговорности, штете и радње које могу да проузрокују штету користи се и израз "друштвено-политичка заједница", "настанак штете услед смрти, телесне повреде и оштећења односно уништења имовине физичког лица". Нама се чини да је непотребно назначити накнаду штете услед смрти, телесне повреде и оштећења имовине јер се одговорност за штету у овом домену на томе и заснива. Употребљени израз "друштвено-политичка заједница" прецизира њену одговорност, што аутор и истиче у први план у својој расправи.

Посебност ове одговорности за штету долази до изражаја у синтагми "посебна одговорност за штету услед смрти, телесне повреде или оштећења односно уништења имовине физичког лица настале дејством терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација" (7). Она истиче да се штета испољава у смрти, телесним повредама и оштећењу или уништењу имовине, а да је могу проузроковати терористички акти, јавне демонстрације или манифестације. Ако се томе додају и субјекти одговорности произилази да се скоро целокупна регулатива ове врсте штете наводи. Ако би се занемарила гломазност одређења ове штете, није нетачно.

У новијој судској пракси употребљава се и израз "одговорност за накнаду штете настале услед аката насиља или терора" (8). Иако се

(4) др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *Облигационо право*, Општи дио. Сарајево, 1989, стр. 222, ПВСС, Рев. 2183/86 од 13.1.1987, ППП, бр. 3, Београд, 1988, стр. 66-68.

(5) др Alajdin Alishani, *E drejta e detyrimeve*, I, Prishtine, 1989, стр. 761.

(6) др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *Облигационо право*, Београд, 1986, стр. 411.

(7) др Јожеф Салма, *Облигационо право*, НК, Београд, 1988, стр. 515.

ослања на чл. 180. ЗОО, овај израз није баш најјаснији јер има ужи домањај и није погодан да потпуно означи овај вид штете. Израз, наиме, има у виду одговорност за штету која је изазвана актом насиља и терора, а ова штета се наноси или терористичким актом или јавним демонстрацијама или јавним манифестацијама.

Затим, у оквиру саветовања "Одговорност за штету", један реферат је гласио "Одговорност друштвено-политичке заједнице и организације које обављају послове од јавног интереса" (9). Реферат потенцира одговорност појединих (наведених) субјеката и одређује штету која може да се проузрокује предузимањем одређене радње. Ако се полази од становишта да би терминологија требало да представља тачан одраз битних обележја ове штете, стиче се утисак да би она требало да буде простија.

Најзад, у употреби је и синтагма "посебна одговорност за штету од терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација" (10), која у први план истиче посебност ове одговорности за штету. Она је посебна због тога што настаје само када се одређеним радњама проузрокује или смрт или телесна повреда или оштећење односно уништење имовине физичког лица. Сви видови штете се могу испољити и само поједином врстом радњи или један вид штете може настати због више различитих радњи. У начелу, употребљени изрази нису погрешни али би били прецизнији без речи посебна.

Изрази, који одређују овај вид штете, нису уједначени у правној доктрини. Сви они користе три основна елемента. То су: "одговорност", "штета" и "одређене радње". Ипак, срећу се и други елементи као што су "друштвено-политичка заједница", "посебна (одговорност)", "смрт", "телесна повреда", "уништење односно оштећење имовине". Они прецизирају овај вид штете али сужавају њен домањај или је одређење штете због тога прегломазно.

По нашој оцени, најпримереније је за ову штету употребити синтагму "одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација". Она је највише употребљавана, најпрецизнија и одговара бићу и природи ове одговорности за штету. То не значи да је погрешно користити и друге изразе, али они нису у потпуности примерени за ову врсту штете.

IV. ДОМЕН ПРИМЕНЕ

Правила о одговорности за штету од терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација имају широк домен примене. Могу се применити кад је штета проузрокована кривичним делом, кад је она

(8) ПСС, Рзс. 9/92 од 13.1.1993, ИСП, бр. 9-10, Београд, 1993, бр. 77, стр. 53.

(9) Ивица Црнић, *Одговорност друштвено-политичке заједнице и организација која обавља послове од јавног интереса*, реферат са Саветовања "Одговорност за штету", Савез удружења правника Хрватске, Загреб, 1988, стр. 1090.

(10) мр Ђорђе Николић, *Посебна одговорност за штету од терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација*, реферат са Саветовања "Десет година ЗОО", Правни живот, том 1, Београд, 1988, стр. 607.

проузрокована грађанскоправним деликтом или када је штета настала радњама административних органа. Ова штета, осим тога, може имати и елементе иностраности.

У материји кривичног права се ово правило најчешће примењује јер је терористички акт махом кривично дело. Овим делом може бити проузрокована смрт или телесна повреда, али и оштећена и уништена имовина. Ово кривично дело по последицама представља врло тешко кривично дело. Приликом јавних демонстрација или манифестација, такође, може бити проузрокована штета. Ако је штета проузрокована кривичним делом, тада је у погледу постојања кривичног дела и кривичне одговорности учиниоца парнични суд везан за правноснажну пресуду кривичног суда којом се оптужени оглашава кривим. Ово, уосталом, произилази из члана 12. Закона о парничном поступку, што прихвата и наша доктрина (11).

Штета настала повредом личног интегритета односно имовине оштећеног се накнађује применом одредаба члана 180. ЗОО и општих правила о накнади како нематеријалне тако и материјалне штете (чл. 185-198 и 199-205. ЗОО). Оба вида штете се остварују пред грађанским судом, по потреби уз помоћ налаза и мишљења вештака.

Ако је штета настала због пропуста органа који су били по закону дужни да спрече ову штету, тада се примењују и правила административног права. Штета настаје услед неправилног или незаконитог рада органа управе или због пропуста организатора приредби и јавних манифестација. Тада настаје обавеза субјекта чији је то орган да штету накнади. Настанак штете услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестација и њена накнада у овим случајевима има и тзв. јавно-правни карактер.

Када је штета проузрокована наведеним радњама са елементом иностраности, накнада штете се остварује применом ових правила и правила међународног права. Стога је накнада ове штете сложенија, али то не значи да се не може остварити њена накнада.

V. НАСТАНАК И РАЗВОЈ

Правила о одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација су правила облигационог права. У садашњем облику она нису постојала у прошлости, не само код нас него ни у упоредном праву.

Ипак, у прошлости су постојале клице ових правила, садржане у општим правилима о одговорности за штету, независно од тога да ли је штета проузрокована кривичним делом, грађанско-правним деликтом или пропустом, односно радњама органа управе. Штета је и тада могла бити материјална и нематеријална. Наиме, и у прошлости је било диверзија, насиља, терора, демонстрација или манифестација.

Чини се да је у римском праву постојала одговорност за штету насталу терористичким актима, јавним демонстрацијама и манифес-

(11) др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 223

тацијама. Такав закључак се може извести из природе деликтне одговорности за штету. Наиме, правила о деликтима као што су *furtum* (крађа), *dominum iniuria datum* (оштећење туђе ствари), *metus* (употреба силе) (12) су доказ више за ову тврдњу. У животу је било и разбојничких крађа, употребе силе и терора у разним ситуацијама. Ову штету накнађивали су сами штетници, а и сама држава. У почетку се она покривала правилима кривичног права, а касније правилима административног те облигационог права.

Ове тврдње поткрепљује и сама историја римског права, првенствено правне сентенце. Тако је забележена сентенца: *sequi debet potentia iustiam non proecedere* - сила треба да иде иза правде а не испред ње. Она се односи на могућност употребе силе, а у ширем смислу може се односити и на саму помоћ и нужну одбрану. Временско трајање насиља ограничава сентенца *quod est violentem non est durable* - све што је насилно није дуготрајно. Слична овој је и сентенца: *qui vim facit dolo malo facit* - ко учини насиље поступа несавесно (13). Овде се насиље презентира у општем плану као несавесна радња. За нашу расправу она је значајна јер спомиње насиље којим је могуће нанети штету ономе против кога је употребљена.

У феудалним друштвима нису изграђена правила о одговорности услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација. То не значи да у правима тих држава није било терора, диверзија, разбојничких крађа, побуна и гашења побуна, насиља, јавних демонстрација или манифестација.

У капиталистичким друштвима штета од терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација постаје све чешћа. Она је накнађивана применом општих правила о одговорности за штету. У савременом праву, одговорност за ову врсту штете решава се, у неким правима, правилима о осигурању или одговорношћу државе. Тако је у немачком праву предвиђено да за наведене радње којима је проузрокована штета личном и телесном интегритету човека одговара држава, а за штету проузроковану на имовини одговара осигуравајућа организација (14). Предвиђања су да ће се чак и у 21. веку терор и насиље повећати, па савремено право мора у овом домену поставити и одговарајућа правила.

Наше право у члану 180. ЗОО санкционише као посебну одговорност одговорност за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација (15). Одговорност терети државу, чији су органи по важећим прописима били дужни да спрече такву штету. Она одговара ако настане смрт, телесна повреда или оштећење односно уништење имовине физичког лица услед аката насиља или терора, као и приликом јавних демонстрација или манифестација. Основ одговорности државе је објективан, с тим да она неће одговарати ако ову штету

(12) др Драгомир Стојчевић, *Римско приватно право*, Београд, 1971, стр. 281-286; др Иво Пухан, *Римско право*, Београд, 1971, стр. 336-340.

(13) др Драгомир Стојчевић, др Анте Ромац, *Dicta et regule iuris*, II, Београд, 1971, стр. 365, 457 и 410.

(14) др Јожеф Салма, *op. cit.*, стр. 515.

(15) Коментар ЗОО, I књига, Београд, 1995, стр. 413-418.

проузрокује неко као помагач, учесник, подстрекач. Ако држава ипак исплати насталу штету, има право да се регресира од лица које је штету проузроковало. Ако накнада штете није захтевана у одређеном року, наступа застарелост захтева за њену накнаду. Из наведених правила произилази да је ЗОО на одговарајући начин регулисао ову врсту штете.

VI. ОСНОВ ОДГОВОРНОСТИ

Приликом одређивања основа одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација потребно је бити обзирив. Наиме, у овој материји нема јединствених правила о основу одговорности за штету. Одговор се може потражити у одговорним субјектима за штету. За ову штету, по правилу, одговара држава, а може одговарати и штетник, затим солидарно држава и оштећени, организатор манифестације и приредбе, подстрекач, учесник и помагач.

Тек када се говори о одговорности друштвено-политичке заједнице, односно државе, став је јединствен. Држава, наиме, одговара по основу објективне одговорности за штету (16). Аргументи који се истичу у прилог овог става нису исти. Једни истичу да се за ову штету одговара по објективном основу одговорности, без неког образложења, други сматрају да је основ објективан са апсолутном претпоставком кривице или апсолутно претпостављена службена грешка органа друштвено политичке заједнице односно државе. Трећа група теоретичара мисли да објективна одговорност за штету постоји због тога што је радња којом се штета проузрокује опасна делатност, четврта да је објективна одговорност правичнија за оштећеног јер када је штета проузрокована терористичким актом, јавном демонстрацијом или манифестацијом врло је тешко утврдити кривицу учиниоца штете. Пето становиште сматра да се објективна одговорност налази у начелу солидарности у нашем праву, док шесто истиче да објективан основ одговорности државе постоји у чињеници што по уставу и закону држава гарантује имовину и лични интегритет грађана.

Штетник који је проузроковао штету одговара за њу по принципу кривице. У овом случају примењују се одредбе члана 154. ЗОО где се кривица претпоставља, с тим што штетник може доказивати да није одговоран за насталу штету. Када су одговорни држава и штетник, они онда одговарају солидарно, на основу члана 206. ст. 1. ЗОО. Кад неко у наведеним актима (нпр. насиље) одговара као помагач, организатор,

(16) др Алајдин Алишани, *op. cit.*, стр. 717; др Томислав Ђоковић, *Одговорност друштвено-политичке заједнице за штету због незаконитог рада њених органа*, реферат са Саветовања "Десет година ЗОО", ПЖ, том 1, Београд, 1988, стр. 637; др Борис Визнер, *Коментар ЗОО II*, Загреб, 1978, стр. 91; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 413; др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 224-225; др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр. 186; др Јаков Радишић, *op. cit.*, стр. 265; др Радомир Ђуровић, др Момир Драгашевић, *op. cit.*, стр. 176; Ивица Црнић, *op. cit.*, стр. 1090; др Јожеф Салма, *op. cit.*, стр. 515-516; др Мартин Ведриш, др Петар Кларић, *op. cit.*, стр. 420.

учесник, подстрекач и претрпи штету, онда он нема право на накнаду штете, и сам сноси последице те штете (17).

VII. УСЛОВИ ОДГОВОРНОСТИ

Услови одговорности за штету од терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација су: 1. да је штета проузрокована, 2. да је штета проузрокована терористичким актом, јавним демонстрацијама или манифестацијама, 3. да постоји узрочна веза између предузете радње и настале последице и 4. да постоји противправност. Ови услови се морају кумулативно испунити. Постоји сагласност у теорији да прва три услова морају бити остварена, док четврти услов неки аутори не наводе као услов одговорности за штету. Излагања која следе имају за циљ да објасне услове одговорности за штету.

1. Да је штета проузрокована

Да би постојала одговорност мора претходно настати штета. Штета може бити проузрокована терористичким актом, јавним демонстрацијама или јавним манифестацијама а односи се на интегритет људи и имовину. Штета на имовини се односи на њено оштећење или уништење, а на личном интегритету човека у виду смрти или телесне повреде. Она се може испољити као материјална и нематеријална штета. Материјална штета у имовини односи се на њено оштећење или уништење дејством терористичког акта, јавне демонстрације или манифестације. Ако је наведеним радњама проузрокована телесна повреда, материјална штета обухвата трошкове лечења, евентуалне набавке ортопедских помагала, трошкова оспособљавања за други посао, губитак очекиване зараде итд. Али, ако је повредом настала потпуна неспособност за рад оштећеног, накнада ове штете врши се и одређивањем ренте за живот оштећеног.

Када је дејством наведених радњи настала смрт, материјална штета обухвата и трошкове сахране, а уколико је смрт наступила касније материјални трошкови се састоје и од трошкова лечења и трошкова издржавања лица које је погинули издржавао или стално помагао. Ако је телесна повреда изазвала психички бол, психичку патњу, односно страх, оштећени, под одређеним условима има право на накнаду нематеријалне штете. Такође, услед смрти блиског лица наноси се психички бол, психичка патња оштећеном, те он стиче право да захтева новчану накнаду нематеријалне штете (18).

У судској пракси се срећу случајеви проузроковања материјалне и нематеријалне штете терористичким актом, јавним демонстрацијама или јавним манифестацијама. Ипак, мали број судских одлука је објављен и ако се чини да има више решених случајева.

(17) *Коментар ЗОО, "Савремена администрација"*, Београд, стр. 150-151 и *Коментар ЗОО, I*, Београд, 1995, стр. 413-418.

(18) др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412; др Alajdin Alishani, *op. cit.*, стр. 717; др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 225. и 226.

У једном случају је, тако, друштвено-политичка заједница била обавезна да накнади штету (која је одговарала за штету све до ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о облигационим односима у 1993. години, од када одговара држава) која је проузрокована актом насиља и терора. Штета је настала постављањем експлозива на перону железничке станице у Београду. Приликом експлозије оштећена је задобила прелом леве подлактице са заосталим металним страним телима и разарањем десне ноге у целини, због чега је она више пута оперисана и лечена. Услед повреда животна активност тужиље је трајно и дефинитивно умањена за 45%, а претрпела је и примарни страх. Суд је, стога, оценио да је захтев за накнаду материјалне и нематеријалне штете основан (19).

У другом случају суд је обавезао превозиоца да родитељима, чији је син погинуо у авионској несрећи изазваној експлозивом скривеним у пртљагу (који је превожен у предњем багажнику авиона) накнади нематеријалну штету због психичких патњи за погинулим сином (20).

Забележена је и старија одлука о одговорности за штету општине, као друштвено-политичке заједнице. У одлуци се истиче да је општина, као друштвено-политичка заједница, дужна гарантовати грађанима безбедно кретање улицама и да отклони све опаности за живот и имовину људи, а ако грађанин претрпи штету од тих радњи, она је за њу одговорна (21).

Новија пресуда Савезног суда је овај став прецизирала одређујући да је: друштвено-политичка заједница чији су органи по важећим прописима били дужни да спрече штету која је настала, одговорна у смислу чл. 180. ЗОО за накнаду ове штете само онда када су акти терора или насиља уперени против државног система (22).

У пракси има случајева када грађанин као учесник неке од манифестација претрпи штету. Тако се дешава да грађани, гледајући манифестације са дрвећа или балкона, падну и повреде себе или неког другог учесника манифестације. Са правом се, у овим случајевима, истиче да општина која је била по закону дужна да осигура грађане и њихову имовину од штете, за њу и одговара (23).

2. Да је штета проузрокована терористичким актом, јавном демонстрацијом или манифестацијом

Овим радњама је потребно да је проузрокована штета на имовини или личном интегритету човека. Свака од наведених радњи може понаособ да, под одређеним условима, изазове штету. Члан 180, став 1. ЗОО није дефинисао ове радње него их је само набројао. Став 2. истог члана

(19) ПВСС, Рев. 2187/86 од 13.1.1978, ППП, бр. 3, Београд, 188, стр. 66, 67.

(20) Окружни суд у Београду, Гж. 968/78 од 17.2.1978; Бранислав Нешковић, *Посебни случајеви одговорности за штету*, реферат са Саветовања "Уговорно и одштетно право према ЗОО", Крагујевац, 1978, стр. 486.

(21) Бранислав Нешковић, *op. cit.*, стр. 486.

(22) ПСС, ГС. 9/92 од 13.5.1993, ИПС, бр. 9-10, Београд, 1993, бр. 77, стр. 53.

(23) ОВСХ, Гж. 2801/73, Гж. 911/74, Бранислав Недељковић, *op. cit.*, стр. 486.

одређује да су све ове радње усмерене на подривање уставног уређења. Да бисмо боље расветлили проблеме потребно је сваку радњу посебно сагледати.

а) Терористички акт*. Терористички акт је противзаконита радња која изазива одређене последице по лични интегритет људи и имовине. Истовремено он подрива уређење државе. Наиме, терористички акт се предузима против државе, против уређења државе, у циљу дестабилизације земље. Он је опасан пошто угрожава људе, њихову имовину и државу. Терористички акт је терористички напад или диверзантска акција коју врше терористи и то појединци или група људи с циљем дестабилизације државе односно државног уређења (24). С друге стране, у кривичном праву се под тероризмом сматра акција насиља, инспирирана политичким мотивима, управљена против одређене државе и њене безбедности. Циљ тероризма је изазивање страха и личне несигурности грађанина једне земље, а да би се то постигло употребљавају се разорна и друга средства која доводе у опасност имовину и живот неодређеног и неограниченог броја људи (25). Из ових навода и садржаја члана 125. КЗ СФРЈ произилазе битни елементи терористичких аката. То су: 1. да је предузета опште опасна радња или вршење неког насиља, 2. предузета радња треба да изазива страх код појединаца или групе људи у погледу њиховог телесног интегритета или живота и 3. да је радња предузета из непријатељских побуда против државе (26).

Општа опасна радња постоји када се изазива пожар, експлозија, ако се употребе отрови и отровни гасови, нека енергија или јонизујуће зрачење. Супротно томе, акт насиља постоји када се употреби физичка сила, физичка или нека друга снага, хипноза и друга омамљујућа средства с циљем да се неко против своје воље доведе у несвесно стање или да се онеспособи за отпор (27). Ови елементи опште опасне радње се морају доказати у сваком конкретном случају уз евентуалну помоћ одговарајућег вештака.

Изазивање страха је опасна радња и битан елеменат тероризма. Овај израз користи и члан 125. КЗ СФРЈ. Ова радња је релевантна ако је њом изазван страх јаког интензитета код појединаца или групе људи за лични интегритет или живот (28). Да ли постоји такав страх утврђује суд саслушањем вештака медицинске струке и извођењем других доказних средстава.

Непријатељска побуда је, такође, елеменат терористичког акта који појам употребљава и члан 125. КЗ СФРЈ. Ова радња се испољава у акцијама против друштвено-економског и друштвено-политичког сис-

(24) Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр 222; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 411. и 412; *Коментар ЗОО*, том I, Крагујевац, 1980, стр. 535, *Коментар ЗОО*, том I, Београд, стр. 504; и др Алајдин Алишани, *op. cit.*, стр. 717.

(25) *Коментар КЗ СФРЈ*, Београд, 1978, стр. 448.

(26) др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр 223.

(27) др Алајдин Алишани, *op. cit.*, стр. 717; др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр 125; *Коментар ЗОО*, том I, Крагујевац, 1980, стр. 535.

(28) др Bogdan Loza, др Nevenko Misita, *op. cit.*, стр 223; *Коментар КЗ СФРЈ*, Београд, 1978, стр. 448.

тема, а предузима се против носилаца власти у земљи, против њених институција и органа који обезбеђују уређење земље (29).

Битна обележја терористичког акта у облигационом праву одређују се уз ослањање на учење теорије кривичног права. То је разумљиво јер важеће облигационо право не познаје дуго овај институт за разлику од кривичног. Терористички акт не обухвата уобичајено насиље које може да изврши појединац или група људи, као што су туче, крађе, силовања и убиства.

Грађански суд који одлучује о накнади штете проузроковане терористичким актом мора сачекати одлуку кривичног суда без обзира да ли је осуђујућа или ослобађајућа. Ако је учинилац непознат тада се, ипак, може захтевати накнада штете. Наиме, члан 180. ЗОО захтева да се утврди да је штета проузрокована терористичким актом, а не и ко је терориста (30). За штету која је на тај начин проузрокована одговара држава, која се може регресирати од учиниоца терористичког акта.

б) Јавна демонстрација. Јавна демонстрација је негодовање веће или мање групе људи. Демонстрације могу бити организоване, када се захтева одобрење надлежног органа управе. У одобрењу се одређује време, место и разлог одржавања демонстрација. Али јавна демонстрација може бити и спонтана. Учесници демонстрација сеprotиве извесним мерама државе или неким политичким структурама. Негодовање учесника демонстрација може бити усмерено не само против мера у сопственој држави него и против мера у другој држави, против међународне организације итд.

Организатор јавних демонстрација може бити политичка странка, али и било ко други.

Јавна демонстрација може бити мирна, без екцеса, без штете по друга лица. У животу се дешава да учесници јавних демонстрација проузрокују штету другим лицима због одређених циљева које желе постићи или услед неконтролисаног понашања учесника или пропуста у интервенцији органа реда. У овим случајевима може доћи до оштећења или уништења имовине, телесне повреде или смрти. Ако су демонстрације мирне, или када негодују појединци, тада не постоји јавна демонстрација (31).

в) Јавна манифестација. Јавна манифестација постоји у случајевима када људи изражавају подршку за акте и мере предузете од органа власти у земљи. Подршка се може дати и за мере страних држава,

(29) Члан 125. КЗ СФРЈ (пре 1990.) гласи: "Ко из непријатељских побуда према СФРЈ изазива експлозију, пожар или предузима другу опште опасну радњу или акт насиља којима може да се створи осећај личне несигурности код грађана или групе грађана." Види и: др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 223.

(30) др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 223.

(31) *Коментар ЗОО*, I, Крагујевац, 1980, стр. 536; *Коментар ЗОО*, I, Београд, 1980, стр. 504; др Борис Визнер, *Коментар ЗОО*, II, Загреб, 1978, стр. 814-816; др Алајдин Алишани, *op. cit.*, стр. 717; др Живомир Ђорђевић - др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412; др Богдан Лоза - др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 234; др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр. 185; др Јаков Радишић, *op. cit.*, стр. 265; др Мартин Ведриш - др Петар Кларић, *op. cit.*, стр. 42; др Јожеф Салма, *op. cit.*, стр. 516; др Радомир Ђурковић - др Момир Драгашевић, *op. cit.*, стр. 176; Ивица Црнић, *op. cit.*, стр. 1090. и Бранислав Нешковић, *op. cit.*, стр. 483.

њихових органа, организација и међународних организација. Циљ учесника је, махом, солидарност са предузетим мерама од стране наведених органа. Јавна манифестација може бити организована од стране политичких странака, односно организација или спонтана. Ако је манифестација организована, тада се претходно прибавља и одобрење за њено одржавање. Јавна манифестација се може одржати и без одобрења, нарочито кад је спонтана (32).

По редовном току ствари јавна манифестација, када је одобрена или спонтана, не проузрокује штету. Али, дешава се да услед ових манифестација настане штета на имовини или неко лице претрпи телесну повреду или буде усмрћено. Штету могу проузроковати поједини учесници манифестације својим поступцима или поједини припадници органа реда својим неконтролисаним понашањем.

3. Узрочна веза

Штета која је проузрокована терористичким актом, јавном демонстрацијом или манифестацијом је, по правилу, у узрочној вези са наведеним радњама. Веза између штете и било које радње је узрочно последична. Ако је штета проузрокована терористичким актом разумљиво је да је последица теже природе, јер је у питању опасно дело, односно кривично дело. Када је штета настала услед јавне демонстрације, проузрокована штета је у узрочној вези са том радњом. Јавна демонстрација је мање опасна од терористичког акта. Такође, штета може бити изазвана неком јавном манифестацијом која је мање опасна од терористичког акта и јавне демонстрације (33). Приликом доношења судске одлуке потребно је брижљиво утврдити услед којих радњи је штета настала, а поред осталих доказних средстава саслушати и вештаке одговарајуће струке.

4. Противправност

У правној доктрини се као услов одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација не наводи противправност. Насупрот томе, сматрамо да код ове врсте одговорности постоји противправност. Овај услов ћемо сагледати кроз радње којима се проузрокује штета. Ако се штета проузрокује терористичким актом, онда нема сумње да је радња противправна, а представља и кривично дело које је у оштром сукобу са правним поретком. Када је штета проузрокована јавним демонстрацијама тада је и она против-

(32) др Мартин Ведриш, др Петар Кларић, *op. cit.*, стр. 420; др Јаков Радишић, *op. cit.*, стр. 265; др Алајдин Алишани, *op. cit.*, стр. 717; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412; др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 223; др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр. 185; Коментар ЗОО, том I, Крагујевац, 1980, стр. 536.

(33) др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр. 185; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412; др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 234; др Радомир Ђуровић, др Момир Драгашевић, *op. cit.*, стр. 170; Ивица Црнић, *op. cit.*, стр. 1090. и др Борис Визнер, *Коментар ЗОО*, II том, Загреб, 1978, стр. 814. и 815.

правна без обзира да ли је демонстрација одобрена или спонтана. Уколико је штета проузрокована јавним манифестацијама и тада је штета углавном изазвана противправним деловањем, независно од чињенице да ли је манифестација одобрена или спонтана.

Противправност би требало за ову врсту одговорности прагматички поставити, тако да буде примерена овој врсти одговорности за штету.

VIII. ОДГОВОРНИ СУБЈЕКТИ

Из садржаја члана 180. и 181. ЗОО произилази да за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација и манифестације одговара, односно може да одговара држава, организатор манифестације, јавне демонстрације, штетник и оштећени. Ови субјекти одговарају ако су кумулативно остварени одређени услови.

Централни одговорни субјекат је држава. Други субјекат који има своје значајно место у подручју одговорности је организатор јавне демонстрације или манифестације. Субјекат одговорности је и оштећени који је махом учесник у проузроковању штете, али и оштећени сноси последице ако је сам допринео у настанку штете. Такође, треће лице може претрпети штету иако није предузимало штетне радње. С обзиром на положај свих тих лица у домену одговорности потребно је овим питањима посветити већу пажњу.

1. Одговорност државе

На основу одредаба члана 180. став 1. ЗОО држава одговара за штету јер су њени органи по важећим прописима дужни да спрече настанак штете. Држава одговара за штету јер одредбе члана 69. став 1. и члана 77. тачка 5. Устава СРЈ гарантују лични интегритет и интегритет имовине људи. Пре новела ЗОО из 1993. године одговарала је за ову врсту штете друштвено-политичка заједница (општина, покрајина, Република и Југославија). Општина је, тако, одговарала ако се неком лицу услед наведених радњи проузрокује телесна повреда или смрт као и оштећење или уништење имовине (34). Поред наведених услова потребно је да је штета настала на подручју општине.

Држава одговара за штету услед терористичког акта предузетог у авионском саобраћају. Наиме, члан 77. тачка 5. Устава СРЈ прописује да држава регулише безбедност у свим врстама ваздушног саобраћаја (35).

Држава има право регреса ако се утврди ко је штету проузроковао (36). Регрес се може остварити ако је штета исплаћена оштећеном, ако

(34) др Радомир Ђуровић, др Момир Драгашевић, *op. cit.*, стр. 170; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412. и 413; др Alajdin Alishani, *op. cit.*, стр. 718. и *Коментар ЗОО*, том I, Крагујевац, 1980, стр. 537.

(35) др Јаков Радишић, *op. cit.*, стр. 265; др Живомир Ђорђевић - др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412; др Богдан Лоза - др Невентар Мисита, *op. cit.*, стр. 255. и *Коментар ЗОО*, том I, Крагујевац, стр. 537.

(36) Чл. 180, ст. 3. ЗОО гласи: "Држава има право и обавезу да захтева накнаду исплаћеног износа од лица које је штету проузроковало".

је утврђен штетник и поднесен захтев за регрес. Од момента када је износ штете исплаћен оштећеном, држава може захтевати од одговорног лица и затезну камату. Држава, осим тога, може солидарно одговарати за штету са штетником на основу члана 206. став 3. ЗОО (37).

Држава одговара по основу објективне одговорности за проузроковану штету, док се за штету коју проузрокују органи одговара по принципу кривице.

2. Одговорност организатора јавних демонстрација или манифестација

Организатор јавне демонстрације, без обзира да ли је спонтана или одобрена, одговара за штету - за проузроковану смрт или телесну повреду физичког лица или ако је оштећена односно уништена имовина. Таква одговорност произилази из члана 181. ЗОО (38). Према овој одредби организатор окупљања већег броја људи у затвореном или на отвореном простору одговара за штету насталу смрћу или телесном повредом коју неко претрпи услед изванредних околности које у таквим приликама могу настати, као што је гирање маса, општи неред и слично.

3. Штетник

У овој врсти штете одговорни субјекат је штетник. Он је субјекат који је терористичким актом, или као учесник јавне демонстрације или јавне манифестације проузроковао штету на личном интегритету одређеног лица или на имовини. Ако је он лично претрпео штету нема право да захтева њену накнаду.

По правилу, штетник није службено лице које у оквиру законских овлашћења присуствује демонстрацијама ради заштите интегритета имовине или лица. Ипак, службена лица могу проузроковати штету ако изгубе контролу и прекораче законска овлашћења (39). Одговорност штетника или службеног лица мора се у судском поступку доказати.

4. Оштећени

Оштећено је оно лице које је претрпело штету у имовини или је повређен његов лични интегритет. Он штету може претрпети од терористичког акта, јавне демонстрације или јавне манифестације. Ако је оштећени учествовао у наведеним радњама нема право на накнаду штете. Право на накнаду штете може остварити ако је штету претрпео услед било које од наведених радњи, ако није учесник у предузимању те радње, односно да је треће лице и да је поднео захтев за накнаду штете. Ако је неко од учесника у одобреној демонстрацији или јавној

(37) Ивица Црнић, *op. cit.*, стр. 1090.

(38) Коментар ЗОО, том I, Крагујевац, стр. 535; др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 225; Коментар ЗОО, том I, Београд, 1980, стр. 504.

(39) др Alajdin Alishani, *op. cit.*, стр. 718; др Живомир Ђорђевић, др Владан Станковић, *op. cit.*, стр. 412. и 413. и др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 224.

манифестацији претрпео штету, онда по правилу одговара организатор ових скупова - члан 181. ЗОО (40).

IX. ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ

Када је штета проузрокована дејством терористичког акта или јавном демонстрацијом или манифестацијом, за ту штету, по правилу, одговара држава. Она се ослобађа од одговорности ако се утврди ко је ту штету проузроковао. Држава се ослобађа одговорности за штету и ако ју је проузроковао организатор, учесник, подстрекач или помагач или се учесник у тим радњама кретао у забрањеним зонама.

Традиционална околност за ослобађање од одговорности за штету уопште - виша сила тешко би могла доћи до изражаја у овој материји (41).

X. ЗАСТАРЕЛОСТ ПОТРАЖИВАЊА

Захтев за накнаду ове врсте штете, према одредбама члана 180. став 4. ЗОО, застарева у роковима који важе за потраживање накнаде штете уопште. Правила о застарелости потребно је пажљиво применити и разграничити случајеве када је штета проузрокована и кривичним делом или само грађанскоправним деликтом. Сходно томе, на ову врсту одговорности потребно је применити одредбе члана 376. стр. 1. и 2. и члана 371. став 1. ЗОО.

Члан 376. ст. 1. и 2. ЗОО поставља два правила. Прво правило одређује да накнада штете проузрокована деликтном радњом застарева у субјективном року од три године. Тај рок тече од момента када је оштећени сазнао за штету и штетника. Друго правило предвиђа објективни рок застарелости - у коме то потраживање застарева у сваком случају. Он износи пет година, а тече од дана када је штета настала (42).

Ако је штета настала кривичним делом онда ће се на ову врсту штете применити одредбе члана 377. ЗОО. Према ставу 1. овог члана кад је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете према одговорном лицу застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења (43).

Прекид застаревања кривичног гоњења повлачи за собом и прекид застаревања захтева за накнаду штете, а исто важи и за застој застаревања (чл. 377. ст. 2. и 3).

(40) др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 224.

(41) др Љубиша Милошевић, *op. cit.*, стр. 186; др Јаков Радишић, *op. cit.*, стр. 226 и др Богдан Лоза, др Невенко Мисита, *op. cit.*, стр. 225.

(42) др Борис Визнер, *Коментар ЗОО*, том II, Загреб, 1978, стр. 1323-1325; *Коментар ЗОО*, том I, Београд, 1980, стр. 848-851 и *Коментар ЗОО*, том I. Крагујевац, 1980, стр. 923-924.

(43) др Борис Визнер, *Коментар ЗОО*, том II, Загреб, 1978, стр. 1325-1327; *Коментар ЗОО*, Крагујевац, 1980, стр. 924-925. и *Коментар ЗОО*, том I, Београд, 1980, стр. 851-853.

XI. ЗАКЉУЧАК

Правила о одговорности за штету услед терористичких аката, јавних демонстрација или манифестација регулисана су чланом 180. ЗОО. Ово је посебна одговорност за штету на коју се, претежно, примењују посебна правила.

Од 1978. године до данас члан 180. ЗОО је претрпео више измена и допуна. У првобитној верзији он је имао само један став, а сада четири става. Измене и допуне члана 180. ЗОО резултат су учесталих случајева штете настале терористичким актима, јавним демонстрацијама или манифестацијама, али и тежње законодавца да олакша обештећење оштећеног.

За ову штету одговара држава јер су њени органи били дужни спречити и настанак штете. Таква одговорност произилази из одредаба Устава СРЈ који гарантује сигурност људи и имовине.

Држава одговара по принципу објективне одговорности за штету, с обзиром да је, због природе радњи којима је штета проузрокована, тешко утврдити ко је за њу крив. Осим тога, учинилац штете је често непознат или је слабог имовинског стања па није у могућности да штету накнади.

Штета може бити проузрокована у имовини или се може повредити интегритет човека, а испољава се као материјална и нематеријална.

Предвиђа се да ће се овај вид штете проширити до краја овог века и да ће тај тренд задржати и почетком 21 века. Такво стање у животу мора бити праћено одговарајућом правном регулативом.

(Примљено 5. септембра 1995)

Dr. Alajdin S. Ališani
Professor of the Faculty of Law in Priština

LIABILITY FOR DAMAGE DUE TO TERRORIST ACTS, STREET DEMONSTRATIONS OR MANIFESTATIONS

Summary

The rules concerning liability for damage due to terrorist acts, street demonstrations and manifestations are relatively new in Yugoslav law. For the first time, they have been provided in the Law of Obligation Relations (Torts & Contracts Law), which entered into force on Oct. 1, 1978. However, these cases of liability have been treated in judicial practice even before that date.

Liable for the above damaging acts is the state, whose agencies are otherwise under a duty, according to positive precepts, to prevent eventual damage. Liable for the damage may also be the following actors: damage-feasor, person suffering damage, accomplice, participant, instigator and organizer of mentioned acts. The state is liable according to the principle of absolute liability (i.e. liability without fault), while natural persons - according to the principle of fault.

Mentioned acts may cause damage to property, death or injury to individuals, while the damage may be of property nature or of non-material nature.

The acts causing mentioned kinds of damage are dangerous ones, and are undertaken by an individual or by a group or people. Most serious ones are the terrorist acts, since they amount, at the same time, to criminal act, too.

Key words: *Terrorist act. - Street demonstration. - Manifestation. - Damage. - Liability. - Compensation of damage.*

Alajdin S. Ališani
professeur à la Faculté de droit de Priština

LA RESPONSABILITE POUR LES DOMMAGES PROVOQUES LORS D'ACTES DE TERRORISME, DE MANIFESTATIONS PUBLIQUES OU DE PROTESTATIONS

Résumé

Dans le droit yougoslave l'établissement de règles déterminant la responsabilité pour les dommages provoqués lors d'actes de terrorisme, de manifestations publiques et de protestations est de date relativement récente. Ces règles ont été promulguées dans le Code des obligations qui est entré en vigueur le 1.10.1978. bien que la jurisprudence connaisse, déjà auparavant, des cas de responsabilité établie pour ce genre de dommage.

La responsabilité pour les dommages provoqués par des actes de terrorisme, des manifestations publiques et des protestations, incombe à l'Etat dont les organes, d'après les règlements en vigueur, sont tenus d'empêcher de tels dommages. Pour ce genre de dommages peuvent également répondre leur auteur, un assistant, la personne lésée, un participant, l'instigateur et l'organisateur des actes mentionnés. L'Etat répond d'après le principe de la responsabilité objective et les autres personnes d'après celui de la culpabilité.

Les actes mentionnés peuvent causer un dommage patrimonial, la mort ou une lésion corporelle d'une personne physique, alors que le dommage peut être matériel ou moral.

Les actes causant ce type de dommage sont dangereux et sont entrepris par une personne ou par un groupe. L'acte le plus dangereux est l'acte de terrorisme puisqu'il constitue en même temps un acte pénal.

Mots clés: *Acte de terrorisme. - Manifestation publique. - Protestation. - Dommage. - Responsabilité. - Réparation du dommage.*

* Напомена са стране 653: Дато тумачење терористичког акта примењиво је само на период до доношења Закона о изменама и допунама КЗ СФРЈ из 1990. године; тада је биће кривичног дела тероризма (чл. 125) битније измењено (напомена редакције).